

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
 ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
 Книга XXXI

КОМПЛИМЕНТИТЕ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Николай Паскалев
 Институт за български език, БАН

COMPLIMENTS IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE

Nikolay Paskalev
 Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

Резюме. Настоящата студия е опит за системно описание на комплиментите в съвременния български език. Във връзка с това най-напред се очертава обхватът на категорията *комплимент*, като посредством набор от функционално-семантични и прагматични диференциални признаци комплиментите са разграничени от речеви актове като похвалата, ласкателството и поздравлението. Специално внимание е отделено на комплиментите като средство за изразяване на позитивна учтивост, предложена е и интерпретация на връзката им с личната сфера на адресата.

Основен акцент в работата е класификацията на комплиментите в български в зависимост от повода за изказването им, както и „йерархизирането“ им по признаците *честота на употреба* и *оценка*, която получават от носителите на езика. Предмет на изследването също така са езиковите средства, използвани при отправянето на комплимент и при отговора (вербален и/или невербален) на адресата. Тяхното описание е особено важно за очертаването на културната специфика на комплиментите в българското езиково пространство.

Ключови думи: комплимент, учтивост, лична сфера на адресата, културна специфика

Abstract. The present study is an attempt to systematically describe compliments in modern Bulgarian language. In this regard, the scope of the category of compliment is first outlined, as by means of a set of functional-semantic and pragmatic differential features, compliments are distinguished from speech acts such as praise, flattering, and congratulations. Special attention is given to compliments as a means of expressing positive politeness, and an interpretation of their relationship with the private sphere of the addressee is also proposed.

Important topic in the work is the classification of compliments in Bulgarian depending on the occasion for their “offering”, as well as their “hierarchization” according on frequency of use and evaluation, which they receive from the language speakers. The subject of the study is also the linguistic means for giving a compliment and for responding to it (verbally and/or nonverbally). Their description is particularly important for defining the cultural specifics of compliments in the Bulgarian language space.

Keywords: compliment, politeness, private sphere of the addressee, cultural specificity

1. Complimentите като речев акт

1. Както в други езици, така и в български възрастните компетентни носители на езика с лекота разпознават определени речеви актове като комплименти. Изказвания като *Страхотна прическа имаш!*, *Много ми харесва новото ти палто!* или *Прекрасно изглеждаш, много те е освежило пътуването!* се категоризират по еднакъв начин от информантите независимо от социалната им принадлежност, възрастта, образованието и индивидуалния им вкус. Възможни са, разбира се, допълнителни уговорки и характеристики на конкретното изказване като *неискрено* или *пресилено*, но това не отменя принадлежността му към групата на комплиментите.

Следователно в съвременния българския език съществуват прототипни членове на категорията *комплимент*, при чието идентифициране е налице единомислие между носителите на езика. Между изследователите няма противоречия по отношение на общата характеристика на прототипните комплименти. Те се определят като речеви актове, чрез които се дава положителна оценка на адресата и/или негови атрибути. Изразяването на такава оценка е основният комуникативен ход при реализацията на културния скрипт¹ *комплимент* в български.

2. От друга страна, границите на всяка (езикова) категория се определят от нейната периферия или, казано по друг начин, от отговора на въпроса за кои езикови факти съществуват достатъчно основания да бъдат причислени към тази категория. За определянето на границите на комплиментите и съответно за дефинирането му като речев акт ключов се оказва въпросът за разграничаването му от речеви актове като поздравленията, пожеланията, ласкателствата и похвалите. И ако разликите между комплиментите, от една страна, и пожеланията, поздравленията и ласкателствата, от друга, са ясно очертани (вж. напр. Сифиану/Sifianou 2001; Трофимова/Trofimova 2008), то отношението между комплиментите и похвалата продължава да поставя пред съвременната прагматика трудни и до момента ненамерили убедителен отговор въпроси. Разграничаването на двата речеви акта е сред основните теми в значителен брой изследвания (най-вече в руската лингвистика), посветени на комплиментите или включващи ги в обхвата си.

¹ По-нататък в изложението термините *скрипт* и *сценарий* се използват като синонимни.

Повечето автори се обединяват около схващането, че е трудно да се прокара ясна граница между комплимента и похвалата и „при определени условия похвалата може да придобие характеристики на комплимента“ (Серебрякова/Serebryakova 2002, 8). В изследването на Р. Серебрякова обаче не се посочва кои са тези „определени условия“.

Според Н. Формановская, която включва комплиментите и похвалите в групата на „одобрителните речеви актове“, разликата между тях е, че похвалата се свежда до характеристика на постъпка на събеседника (вж. Формановская/Formanovskaya 1989).

В. Карасик включва в обхвата на обсъжданата тема и ласкателството, като споделя разбирането на Петелина, че комплиментът е похвала, която за разлика от ласкателството е безкористна, макар и не винаги искрена (вж. Карасик/Karasik 1992, 139).

М. Федосюк обсъжда комплиментите и похвалите на формално равнище и застъпва схващането, че по формалните си особености двата речеви акта съвпадат (вж. Федосюк/Fedosyuk 1997). За „идентична форма“ на комплиментите, похвалите и ласкателствата говори и Н. Трофимова (вж. Трофимова/Trofimova 2008, 134).

Приведените становища показват, че е необходимо връзките между комплимент и похвалата да бъдат описани в по-голяма пълнота и системност, за да се очертаят семантичните, функционалните и формалните разлики между тях.

Опит в тази посока прави Серебрякова в изследването си, посветено на националната специфика на комплиментите и похвалите в руската и в английската комуникативна култура, като отделя набор от семантично-функционални признаци, въз основа на които разграничава двата речеви акта. За комплиментите такива признаци са фатичността², предизвикването на емоционална реакция у събеседника, субективността на оценката, преувеличаването на достойнствата на събеседника, повишената емоционалност и фатическата реакция от страна на събеседника. Похвалата, от друга страна, се определя като информационен речев акт (също одобрителен), който се характеризира с обективност, преимуществено кратка форма и стандартност и обикновено не предполага ответна

² Дали комплиментът е фатически речев акт, е сред най-дискусионните въпроси в изследванията, посветени на речевите актове. Положителен отговор, както става ясно от изброените по-горе семантично-функционални признаци, дава Серебрякова. Схващането ѝ споделят и други изследователи, сред които Адамчик, Формановская, Морозова и др. На тяхното разбиране се противопоставя Трофимова, според която да се посочва фатическата функция като водеща за комплиментите, означава „неправомерно да се обезцени комплиментът като речев акт“ (Трофимова/Trofimova 2008, 133). Тя ги причислява към експресивните речеви актове, определяйки ги като реторически „силни“ изказвания, чиято цел е да „подтикнат адресата към речеви и неречеви ответни ходове, да му вдъхнат увереност в самия себе си и в благоразположението на говорещия“ (Трофимова/Trofimova 2008, 134).

Изход от това до голяма степен мнимо противоречие предлага Т. Ларина, която определя комплиментите и оценъчните изказвания изобщо като *фатически емотиви*. Тъй като оценъчните лексикални единици в тях се отличават с по-ниска или по-висока степен на десемантизация, те могат свободно да бъдат използвани в различни контексти и да изразяват положителна оценка за обекти, явления, качества и т.н.

реакция. В дадените от Серебрякова определения само част от изброените признаци са в корелация, като към някои от тях може да бъдат отправени възражения. Така например повишената емоционалност и реакцията от страна на събеседника може да бъдат отличителна характеристика и на похвалата, както, от друга страна, стандартната кратка форма е често срещана при комплиментите.

Различен набор от признаци, въз основа на които да се разграничат комплиментите и похвалите, предлага Трофимова в работата си върху експресивните речеви актове. Според нея между двата речеви акта съществува „структурна и тематична близост“, като в същото време се открояват и съществени различия. На първо място, Трофимова изтъква, че похвалите се подчиняват на значително повече ограничения в сравнение с комплиментите: при похвалата винаги е налице статусна зависимост – висшестоящият може да отправя похвали към подчинения си, но не и обратно (1), този, който изказва похвала, трябва да притежава компетентност да оценява, тъй като похвалата представлява „оценка на постижения“ (2).

В различна теоретична рамка съпоставя комплиментите и похвалите В. Леонтиев. Като използва семантичния метаезик на А. Вежбицка, той описва културните сценарии на похвалата и комплиментите в английския език:

Модел на похвалата: А отправя похвала към Б, като казва нещо на Б

Аз ти казвам

Аз мисля за теб

Аз чувствам нещо добро към теб

Аз искам да кажа: ти си добър

Аз ти казвам това, защото искам да ти кажа нещо добро

Модел на комплиментите: А казва нещо на Б

Аз искам да почувстваш нещо добро

Аз искам да кажа нещо добро за теб

Аз казвам нещо добро за теб, защото искам да почувстваш нещо добро

Аз знам, че може да почувстваш нещо добро или да не почувстваш нищо добро

По отношение на комплиментите във функционален план безспорно специално внимание заслужава противопоставянето между *референтна* и *социална функция*. Това противопоставяне е обсъждано от редица изследователи, като убедително разрешение предлагат Сифиану и Кербра-Орекиони. Сифиану привежда мненията на Джонсън и Холмс и потвърждава схващането, че комплиментите в повечето случаи съчетават идеационна (референтна) и междуличностна (социално-емоционална) функция. Във всяко конкретно изказване една от двете функции е водеща, като основен показател за това е реакцията на адресата. В цитирания от Сифиану пример именно отговорът на реципиента показва, че той интерпретира получената положителна оценка като референциално изказване:

– *Каж ми какво правиш, че лицето ти излъчва здраве и красота?*

– *Здравословна диета и упражнения.*

Позицията на Сифиану застъпва и Кербра-Орекиони, която подчертава, че комплиментите имат „двойно значение“ (*double valeur*) и функционират едновременно на нивото на съдържанието и на нивото на междуличностните връзки.

Леонтиев определя тези модели като прототипни за *английската езикова личност*, като отбелязва, че те задават „последователност от мисли, желания и чувства“ (Леонтиев/Leontiev 1999, 23). Основните разлики между комплиментата и похвалата той вижда в психологически план: за комплиментите определящо е искреното желание на адресанта да накара адресата да се почувства добре и несигурността по отношение на перлокутивния ефект на речевия акт.

В съпоставката си Леонтиев включва и ласкателствата, за които определящи според него са неискреността на похвалата и подтикването на адресата да извърши действие, от което говорещият има полза.

3. За да бъдат разграничени убедително комплиментът и похвалата, е необходимо да се състави набор от функционално-семантични и прагматични диференциални признаци, като всеки признак е маркиран само за единия от двата речеви акта. В същото време част от предложените по-долу признаци се отнасят и за комплиментата, и за похвалата, като по този начин се онагледява близостта между тях и в същото време те се противопоставят на други близки до тях речеви актове.

Диференциални признаци	Комплимент	Похвала
Положителна оценка на адресата или на свързано с него лице	+	+
Съчетаване на референтна и социална функция	+	+
Реакция от страна на адресата	+	+
Безкористност/искреност на говорещия (като условие за успешно изпълнение на речевия акт)	+	+
Субективност на положителната оценка	+	–
Разграничаване между рутинни (стандартни) и нерутинни (нестандартни) реализации	+	–
Регулярно преувеличаване на положителната оценка	+	–
Относително малка социална дистанция между събеседниците ³	+	–
Изразяване на солидарност, т.е. пренебрегване на йерархичната зависимост между събеседниците	+	–
Йерархична зависимост в полза на адресанта или статусно равенство	–	+
Наличие на (професионална) компетентност от страна на адресанта	–	+

Изброените признаци не само показват разликите между комплиментите и похвалите, но дават възможност да се формулира детайлно определение на комплиментата, което да отчита културната му специфика в български, т.е. тези културни норми, които са в основата на българския културен сценарий

³ Този признак е релевантен за комплиментите в български и в други езици, като например френски и руски, но не и за американския английски. Както свидетелства Кербра-Орекиони, отправянето на комплимент към непознат (т.нар. *street compliment*) е обичайно за американската култура (вж. Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1987).

на комплиментата. И така, комплиментът е речев акт, съчетаващ фатическа и референтна функция, с който се дава искрена или поне безкористна положителна оценка (субективна и по правило преувеличена) на адресата (вкл. на негови качества, притежания, действия, свързани с него лица и т.н.) с цел създаването или потвърждаването на солидарност между събеседниците. Закономерно е очакването за реакция от страна на реципиента на комплиментата, а спецификата на българските комплименти е свързана с обичайно скъсената социална дистанция между събеседниците и с високата оценка, която получават оригиналните (нерутинните) реализации на речевия акт.

2. Комплиментите и изразяването на учтивост

1. Според едно находчиво определение комплиментите представляват „особен *лукс* във вербалното общуване, към който не можем да прибъгваме във всеки един момент от комуникацията“ (Стоянова/Stoyanova 2006, 1). Така формулирано, то насочва към идеята, че появата и мястото на комплиментите в диалога не са произволни и зависят от различни прагматични и социолингвистични фактори. Според Ю. Стоянова комплиментите се появяват най-често в началото на вербалната интеракция, при смяна на темата на разговора и при неговото приключване, като по правило коментират нещо ново и неочаквано (вж. Стоянова/Stoyanova 2006).

Тази „неочакваност“ на комплиментите може да бъде разглеждана и като отклонение от темата на разговора⁴, т.е. те би трябвало да бъдат „шум в канала“ (казано в терминологията на кибернетиката). И в същото време се оказват толкова важни, търсени, ценени, обсъждани.

Този привиден парадокс има своето обяснение. Наблюденията показват, че много често в процеса на общуване се нарушава *Принципа за сътрудничеството* на Грайс, според който основната цел на комуникативния акт е „максимално ефективното предаване на информация“ (Грайс/Grice 1975, 45). Могат да бъдат нарушени една или повече от неговите четири максими (за количество, за качество, за релевантност и за начин), като включването на комплимент във вербалната комуникация противоречи на първо място на максимата за релевантност, която гласи: „Не се отклонявай от темата“ (Грайс/Grice 1975, 45).

В лингвистичната прагматика се смята за общоприето схващането, че общуването има и друга не по-малко важна цел – установяването и поддържането на връзка със събеседника, изразяването на симпатия и доброжелателно отношение към него, даването на положителна оценка на неговите вкусове, разбирания, постижения и т.н. Тази цел се вписва и в съвременното разбиране за понятието *учтивост*: „Учтивата реч трябва да бъде разграничавана от максимално ефективната реч... Учтивостта отнема повече време и усилие, но

⁴ Това, че комплиментите представляват отклонение от темата на разговора, проличава ясно от изразите, с които те често се въвеждат: *Впрочем ризата ти е много шик; Между другото, роклята ти стои страхотно; Знаеш ли, тази пола много ти отива.*

учтивите системи са универсални в езиците и за повечето от нас през повечето време дейността във връзка с изразяването на учтивост съставлява значителна част от разговорите, които водим“ (Браун/Brown 1990, 24).

Без съмнение комплиментите са свързани с езиковите реализации на учтивостта и по-конкретно със стратегиите за изразяване на позитивна учтивост.

2. Позитивната учтивост е едно от основните понятия в модела на учтивостта на П. Браун и С. Левинсън, изложен в забележителното изследване „Учтивостта. Някои универсалии в употребата на езика“⁵. Най-общо, тя включва изразяването на одобрение по отношение на личността на събеседника и неговите желания, т.е. удовлетворяване на желанието му да бъде харесван. Позитивната учтивост е насочена към позитивния образ⁶ на адресата, като Браун и Левинсън подчертават, че езиковите ѝ реализации в много отношения представляват „нормалното езиково поведение между близки хора“, при което „интересът и одобрението на личността на събеседника, пресупозициите за споделени желания и знание, имплицитните твърдения за реципрочност на задълженията и т.н. са рутинна практика“ (Браун, Левинсън/Brown, Levinson 1987, 101). Единственото, което отличава позитивната учтивост от такова поведение, е елементът на преувеличение, а позитивните учтиви стратегии се използват не само като компенсаторно действие⁷, но и най-общо като вид „социален катализатор“, чрез който говорещият показва, че иска да бъде по-близък с адресата.

Това са стратегии, които подчертават близостта между събеседниците, а езиковата им реализация включва: 1) заявяване на „допирни точки“ (claim common ground); 2) съобщаване, че говорещият и адресатът си сътрудничат (convey that S and H are cooperators) и 3) осъществяване на желанията на слушателя (fulfil H's want). В рамките на тези три основни механизма Браун и Левинсън отделят петнайсет стратегии, сред които: говорещият обръща внимание на слушателя (на неговите интереси, желания, нужди и т.н.); преувеличаване (на интерес, одобрение, симпатия към слушателя); използване на маркери за подчертаване на групова принадлежност (in-group identity markers) – обръщения, групови говори, жаргон, сленг; излагане на аргументи; търсене на съгласие; избягване на несъгласие; отправяне на предложения; обещания; включване в обща дейност; „даряване“ (на предмети, симпатия, разбиране, сътрудничество) (вж. Браун, Левинсън/Brown, Levinson 1987, 102).

⁵ Другият основен вид учтивост авторите определят като *негативна* – тя се свързва с „опазването“ на личното пространство на адресата и стремежа то да не бъде нарушавано, без да има сериозен повод за това.

⁶ Според Браун и Левинсън *образът* (face) е публичната представа, която всеки член на обществото се стреми да наложи за себе си. Позитивният образ включва желанието за одобрение, а негативният представлява желанието за самоопределяне и правото на индивида да не бъде обезпокояван.

⁷ В основата на модела на Браун и Левинсън е разбирането за учтивостта като своеобразен компенсаторен механизъм, който регулира социалните отношения и обезпечава комуникацията между „потенциално агресивни страни“ (вж. по-долу и позицията на Кербра-Орекиони).

Обичайно изследователите виждат в комплиментите пример за реализация на първата от изброените стратегии (напр. Холмс/Holmes 1995), тъй като ги свързват с проявата на внимание към нуждите и интересите на адресата и със стремежа на адресанта да го накара да почувства добре. Доколкото комплиментите съдържат елемент на преувеличена положителна оценка, не е изненадващо, че те се осмислят и като проявление на втората стратегия на Браун и Левинсън: „Преувеличаване на интерес, одобрение, симпатия към слушателя“. Но както убедително показва М. Сифиану, най-сериозни са аргументите в полза на тезата, че чрез речевия акт комплимент се осъществява последната учтива стратегия, а именно „даряването“ (на предмети, симпатия, разбиране, сътрудничество) (вж. Сифиану/Sifianou 2001). Схващането на Сифиану индиректно подкрепя и Кербра-Орекиони, която определя комплиментите като „словесен подарък“ (cadeau verbal).

Тя потвърждава също така и принадлежността на комплиментите към стратегиите за изразяване на позитивна учтивост, като прави съществено допълнение към модела на Браун и Левинсън. Според френската лингвистка езиковите действия могат „да се разделят на две големи групи, които имат върху образа съответно негативен (като заповедите или критиките) и позитивен (като комплиментите или благодарностите) ефект“ (Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1996, 54). Разграничението между *действия*, *заплашващи образа*, и *действия*, *ласкаещи образа*, според нея позволява да се преформулира и отношението между негативната и позитивната учтивост: първата представлява своеобразен компенсаторен механизъм – тя се състои в избягването или смекчаването на действие, заплашващо позитивния или негативния образ на адресата, докато втората е по-скоро „продуктивна“ и включва осъществяването на действия, ласкаещи образа на адресата. В заключение Кербра-Орекиони посочва, че позитивната учтивост заема в общуването също толкова важно място, колкото и негативната: „да бъдеш учтив в общуването, означава да извършваш действия, ласкаещи образа, също както да смекчаваш изразяването на действия, заплашващи образа – **нещо повече: в нашите прототипни представи похвалата се възприема като по-учтива от смекчаването на критика** [курс. мой – Н. П.]“ (Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1996, 54).

3. Комплиментите и личната сфера на адресата

Според Стоянова (вж. Стоянова/Stoyanova 2006) редица фактори проблематизират употребата на комплиментите в общуването. Сред тях са например използването им за постигането на лична изгода⁸, за изразяването на иронична оценка или самопохвала и т.н., явление, което Стоянова определя като *транспозитивна употреба* на комплиментите. Освен в подобни случаи обаче „произнасянето на комплимент *крие рискове* и тогава, когато той е употребен

⁸ Съгласно възприетия в настоящото изследване подход в случая става дума за друг речев акт – ласкателство.

със своята прототипна илокуционна сила“ (Стоянова/Stoyanova 2006, 4). Съгласно нормите на поведение, които предписва българският културен скрипт⁹, от адресата например се очаква, от една страна, да изрази съгласие (т.е. да не се конфронтира и да приеме положителната оценка на говорещия, съдържаща се в комплиментата), а от друга, да отхвърли или поне да минимизира отправената му похвала. Освен това много често решаваща за възприемането на комплиментите и реакцията спрямо тях се оказва оценката на адресата за искреността на намерението на говорещия.

Съществуват и други фактори, които поставят комплиментите в една твърде „деликатна“ от комуникативна гледна точка зона. Преди всичко, изострената чувствителност към тях е свързана с факта, че те се отнасят до обекти и субекти, които принадлежат към *личната сфера* на адресата. Понятието *лична сфера на говорещия* (тя има същите параметри и отнесена към адресата на езиковото съобщение) е въведено в прагматиката от Ю. Апресян и според него представлява относително самостоятелен фрагмент от наивната картина на света, който включва „самия говорещ и всичко, което му е близко физически, морално, емоционално или интелектуално: някои хора, плодовете от труда на човека, неговите неотменими атрибути и постоянно обкръжаващите го предмети; природата, доколкото тя образува с него едно цяло; децата и животните, доколкото те се нуждаят от неговото покровителство и защита; боговете, доколкото той се ползва от тяхното покровителство, а също и всичко, което в момента на изказването се намира в неговото съзнание“ (Апресян/Аpresyan 1995, 645–646).

Хората, предметите, идеите, оценките и т.н., които принадлежат към личната сфера, са особено ценни и значими за адресата, поради което той полага усилия за „охраняването“ ѝ и не е склонен лесно да допуска другите в нея. Този риск, разбира се, е по-малък в общуването между близки и приятели, защото тогава навлизането в личната сфера на събеседника (вкл. чрез комплименти, коментари, оценки, съвети и т.н.) е нормално и очаквано (а в много случаи дори и желано). Съответно той е много по-голям при общуване между непознати или слабо познати събеседници.

Приведеният по-долу пример показва, че участниците в комуникацията обикновено си дават сметка за това и предприемат превантивни действия:

Извинявайте за личния коментар, Вие сте едно много красиво момиче.

Комплиментът е отправен от по-възрастна към по-млада жена в рамките на делова комуникативна ситуация (по-възрастната жена е клиент, а по-младата – аптекар), като събеседничките не се познават помежду си. Извинението, което го предхожда, съдържа в себе си оценката на говорещия за социалните параметри на ситуацията, както и за прагматичната многозначност на комплиментата. То е знак за осъзнаването, че отправяйки комплимент, говорещият навлиза в личната сфера на своя събеседник и поради това трябва да се опита да предотврати възможна негативна реакция.

⁹ Сrv. по-долу например с разликите, които се откриват в японския сценарий на комплиментата и неговия отговор.

4. Видове комплименти

1. Според Дж. Мейнс и Н. Улфсън за американския английски може да бъде изведена културна норма, която е в основата на многообразието на комплиментите и позволява то да бъде сведено до няколко основни тематични кръга. Данните на изследователките сочат, че „членовете на голяма езикова общност [имат се предвид носителите на стандартния език в Шарлътсвил, Вирджиния, и Филадельфия, Пенсилвания, където е проведено изследването – поясн. мое – Н. П.] оценяват положително например предмети, които са нови, и хора, които са млади и слаби“ (Мейнс и Улфсън/Manes and Wolfson 1981, 125). Съпоставката с приведеното по-горе определение на Апресян показва, че тематичните кръгове на комплиментите, очертани от Мейнс и Улфсън, попадат в границите на личната сфера на адресата. Дали те са културни универсалии, е трудно да се каже, но без съмнение се откриват и в комплиментите в българското културно пространство.

По отношение на признака *новост* е необходимо да се направи следното уточнение: за да бъде отправен комплимент, е достатъчно предметът – обект на комплиментта, да бъде нов за адресанта, т.е. той да го вижда за първи път. Освен това обикновено „новостта“ не се експлицира в изказването, а се извежда от езиковия или извънезиковия контекст:

Ей, много ти е готина тая поличка, не ти я знам (т.е. за мен е нова).

Супер е грамофонът, да знаеш! (Тук признакът „новост“ е актуален за конкретната ситуация на общуване, но не получава езиков израз).

В същото време, ако предметът не е „фактически“ нов, за адресата това може да бъде основание да изрази несъгласие с оценката, съдържаща се в комплиментта:

– *Ау, прекрасна е тази гривна наистина!*

– *О, ама тя ми е от много отдавна.*

Комуникативното намерение на адресата в случая се осъществява именно чрез отричането на признака „новост“, т.е. неговото отсъствие „отнема“ самото основание за отправянето на комплиментта.

Специфични прагматични ограничения съществуват и когато се отправя комплимент към „хора, които са млади и слаби“. Признакът *младост* например е нерелевантен при комплименти към деца или тийнейджъри, т.е. те не получават комплименти за това, че са млади. Освен това много по-важно е не адресатът да бъде млад, а да изглежда млад или още по-точно – да изглежда по-млад, отколкото е. Поради това и най-честата формулировка при подобни комплименти е *Колко млад(а) изглеждаш!*, *Колко си се подмладил(а)! Изглеждаш на 20!* (към адресат, който е поне с няколко години по-възрастен) и под.

Важното място на комплиментите, свързани с младостта, във френската култура отбелязва и Кербра-Орекиони, която определя съвременното френско общество като „белязано от идеологията на подмладяването“ (Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1987, 11). Авторката прави и уточнението, че положителното значение, което французите приписват на признака *младост*, е културно специфично, докато „в други общества, напротив, положително се оценява възрастта“ (Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1987, 11).

Несъмнено към обществата, които ценят младостта в различни аспекти, трябва да бъде причислено и българското. Поради това за съвременната комуникативна норма са обичайни комплименти, при които адресантът изтъква колко млад изглежда адресатът. Тенденцията към хиперболизиране, характерна по начало за комплиментите, тук се проявява особено силно, като именно от преценката на адресата в каква степен е хиперболизиран комплиментът, зависи и оценката за неговата искреност.

Интерес представлява и формулираното от Кербра-Орекиони противопоставяне между култури, в които ценност е младостта, и такива, които отдават голямо значение на зрялата възраст. При по-внимателно вглеждане, поне за българската култура, то се оказва мнимо. Вярно е, че възрастта не е ценност сама по себе си и не се експлицира като повод за отправяне на комплимент (т.е. не може да бъде мотивиращ признак на комплимент), но от друга страна, тя се свързва с ценности като достолепие, мъдрост, опит и т.н., които могат да бъдат такъв признак.

Културната относителност е в сила, при това в още по-голяма степен, и по отношение на признака *слабост*. В още по-голяма степен, защото този признак е и диахронно изменчив, т.е. в различни исторически периоди са различни оценките за това какво означава да си слаб (как изглеждат слабите и колко слаби трябва да бъдат, за да получат комплимент). Освен това е важно да се подчертае, че сама по себе си слабостта рядко е мотивиращ признак на комплимент. Положителна оценка по правило получават тези, които са **станали слаби** (прототипни комплименти в този случай са варианти на изказването *Колко/Много си отслабнал/а!*) или са слаби от **дълго време** (напр. *Направо се чудя как поддържаши тия килограми!*). И в двата случая комплиментите са „двупосочни“ – с тях се оценява както външният вид на адресата, така и усилието, което е положил, за да бъде слаб.

2. Редица автори разширяват тематичния обхват на комплиментите, като обаче запазват връзката им с личната сфера на адресата. Според Кербра-Орекиони комплиментът може да се отнася за **качество** или **притежание (собственост)** на реципиента или на свързано с него лице. Качествата, повод за отправяне на комплимент, тя определя като вътрешноприсъщи на адресата, причислявайки към тях елементи както от неговия външен вид, така и от духовния му свят. Притежанията, от друга страна, включват предмети и реалии, на които той е собственик по случайност или в резултат на избор (напр. дрехи, кола, роден град, родна страна и т.н.). Специално внимание заслужават последните два примера, тъй като за притежание по отношение на родния град или страна може да се говори само условно. Всъщност отправянето на комплимент от типа *Вашият град/страна е много красив/а!* означава, че адресатът живее (или е роден) в съответния град/страна, докато адресантът не е в такава връзка с него/нея.

Още „по-крайна“ в схващанията си е Сифиану, която на практика не поставя тематични ограничения по отношение на комплиментите и поддържа идеята на Кулмас, че единственото изискване към комплиментите е „да бъде казано нещо положително на/за адресата“ (Кулмас/Coulmas 1981, 12). Подобно разбиране е в съгласие с „контекстово базираната“ теория на Сифиану, но то

прави проблематично разграничаването на комплиментите както от похвалите, така и от речеви актове като поздравлението, ласкателството, утешаването и др.

Други автори предлагат класификации на комплиментите, които се свеждат основно до изброяване на „провокиращите“ комплиментна признаци. За Трофимова такива са: външният вид на адресата, негови положителни качества, особености на външността, характера или поведението, професионални качества, високи нравствени качества, негови роднини или близки, негови притежания. Още по-детайлна типология прави Серебрякова, която отделя комплименти, свързани с външния вид като цяло, и комплименти по повод на отделни елементи от външността и части на тялото (напр. очи, коса, прическа, усмивка, зъби, фигура, ръце, крака, походка и т.н.). Интересни са наблюденията на Серебрякова по отношение на комплиментите, свързани с възрастта. Закономерно сред тях се отделят изказвания, в които целенасочено се „понижава“ възрастта на адресата (срв. по-горе позицията на Мейнс и Улфсън и коментара към нея). Освен това обаче се привеждат примери и за „противоположни“ комплименти, при които се изтъква, че адресатът е станал/изглежда възрастен: *Ти си станала възрастна, Вероника...*¹⁰. Тук трябва да се отбележи, че подобни комплименти имат стеснен възрастов обхват (обичайно се отправят към по-големи деца и младежи) и са „провокирани“ най-често от поведението на адресата, т.е. ценността на възрастта е видяна в проявата на зрялост, уравновесеност, амбиция и под. Към тази група може да се причислят и типичните за българската култура комплименти, отправяни към деца, по модела *Колко си пораснал/а!*, при които мотивиращият признак може да бъде свързан както с външността, така и с поведението на адресата. Сред комплиментите, отнасящи се до „вътрешни, морални качества на човека“, като безкористност, сила на характера, смелост, великодушие, отзивчивост и т.н., особен интерес представляват изказванията, в които се оценява положително индивидуалността на адресата: *Вие сте много интересен, някак необикновен...* Подобни комплименти са често срещани както в български, така и в други европейски езици – явление, което може да намери обяснение във високото място, което заемат индивидуалността и индивидуализмът в скалата на ценностите в т.нар. *западни култури*.

Трофимова поставя и важния въпрос за темите табу във връзка с комплиментите, т.е. за тези предмети и качества, които поради действието на определени културни норми не могат да бъдат мотивиращ признак на комплиментна. Руската изследователка обаче не дава примери за такива теми, като прави единствено уточнението, че „при отправянето на комплимент се избягват теми, свързани с интимната сфера, или сфери табу (с изключение на специфични ситуации), доколкото те лесно могат да се превърнат в заплаха за самоуважението на говорещия“ (Трофимова/Trofimova 2008, 141). Всъщност, ако се приеме цитираното по-горе становище на Кулмас, споделяно и от Сифиану, „забранените“ теми при комплиментите се определят единствено

¹⁰ Примерът е на Серебрякова.

от контекстови фактори, най-важен от които е социалната дистанция между събеседниците. В тази връзка се наблюдава следната закономерност: **с увеличаването на социалната дистанция нарастват и ограниченията по отношение на мотивиращите признаци на комплиментите**. Това обаче не означава, че адресантът по правило избира „неутрална“ или „безобидна“ тема при отправянето на комплимент, както твърди Трофимова. Самото понятие „безобидна“ тема е дотолкова контекстово зависимо и предмет на уговорки, че основателно се поставя въпросът за стойността му (познавателна и концептуална) при описанието на комплиментите. За българския културен сценарий на комплиментите по-перспективна изглежда задачата да се изследва кои теми (и по какви причини) са подходящи и кои не в речевата ситуация *отправяне на комплимент* в зависимост от социалната дистанция между събеседниците.

За разрешаването на тази задача и с цел да се обхване тематичното многообразие на българските комплименти, е уместно да се разграничат тематични полета като *външен вид* (вкл. физически качества, облекло, прическа, различни аксесоари и т.н.), *качества* (вкл. интелектуални способности, морални качества, естетически вкус, професионализъм), *притежания, близки на адресата, резултати от неговия труд/усилие*.

Количествените данни сочат, че в български с най-висока честота на употреба са комплиментите, свързани с външния вид на адресата. Това се отнася както за спонтанното езиково поведение, така и за данните, получени от информанти с различен социален, възрастов и образователен профил. Следователно този вид комплименти може да се определи като прототипен за съвременната българска култура. В тях много често се дава обща положителна оценка на адресата:

Изглеждаш страхотно!

Колко сте летни и свежи!

Стилна и красива ... моите комплименти!

или оценка на елементи от неговата външност, като това са, така да се каже, „двупластови“ комплименти – чрез тях се изразява едновременно и положителна оценка за естетическия вкус на адресата:

Ах, колко хубави обувки! Откъде са?

Супер си Мони! Много добре ти стои цвета и косата ти изглежда лъскава и жива!

Страхотно ти стои полата, Бубче, честито! Страшно си свежа!

Въпреки че са най-чести обаче, комплиментите, свързани с външния вид, не са най-високо ценените в българското културно пространство. Показателни по отношение на белега *ценност на комплимент* са отговорите, които дават информанти с различен профил, на въпроса *Кой е най-хубавият/най-големият комплимент, който сте получавали?* Ето и няколко любопитни отговора:

Че съм боец!

Най-хубаво е, когато идват хора при мен и ми казват: Страхотен път си извървяла, в началото бе по-неуверена, а сега има голяма разлика. Приятно ми става, когато ми кажат: Браво, развиваш се, радвам се за теб!

Помня, че всеки път ми отваряше вратата на апартамента си с думите: „Здравей, тържество на духа!“. Ако един ден имам дъщеря, ще ѝ кажа, че това е най-ценният комплимент, който някога съм получавала.

Трите цитата (както и други смислово близки примери) недвусмислено показват, че българите отдават особено голямо значение на комплиментите, свързани с проявата на качества. В общуването те се срещат по-рядко от комплиментите, свързани с външния вид, и тази честотна разлика има своето обяснение. В българската култура комплиментите за проявени морални, естетически и професионални качества са „по-деликатна“ тема, те представляват в по-голяма степен навлизане в личната сфера на адресата – физическо, но преди всичко ментално и духовно пространство, достъпът до което се регламентира от културно специфични норми на поведение (вкл. речево).

От тематична гледна точка интерес представляват още два вида комплименти, свързани със също така важни „зони“ на личната сфера на адресата – постоянно обкръжаващите го предмети и продуктите на неговия труд (физически, творчески, интелектуален и т.н.). Комплиментите, които могат да бъдат причислени към тях, се отличават с висока честота на употреба и голямо разнообразие по отношение на положително оценения обект:

Е, жестока е тая библиотека. Купихте ли я или е по поръчка?

Ау, и солничката е много сладка!

Чудно изглежда, как сте я лъснали само! И малко харчи, нали?

Емо! Страхотен кадър си докарал!

Това е голяма снимка!

Великолепни са тези мартеници! Как ти хрумна така да ги украсиш?

Много добра статия наистина!

Приятно ми е... Много харесвам картините Ви!

Комплиментите към свързани с реципиента лица, които не са участници в общуването, се отличават с по-ниска честота, но в същото време допринасят за допълване на описанието на речевия акт *комплимент*. Според Кербра-Орекиони свързаност (между двама души) означава, че между тях съществува определена степен на солидарност и че реципиентът се чувства **отговорен** за качествата (и за недостатъците) на адресата на комплиментата (или критиката). Именно поради това похвалата (или критиката) „метонимично рикошира“ и върху реципиента, създавайки „това, което може да се нарече „верига на заслугите“ (chaîne de mérite) (Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1987, 5). В тази перспектива не е изненадващо, че свързаните с реципиента лица, които получават комплименти, най-често са неговите близки – деца, родители, съпруг/съпруга, братя, сестри и т.н.:

Детето Ви е изключително възпитано!

Брат ти е много готин, да знаеш!

Вашиите са богове на търпението!

5. Езикова реализация на комплиментите в съвременния български език

Комплиментите обикновено се определят като словесни *формули* с определена семантична и синтактична структура, която допуска ограничен брой прилагателни имена, глаголи и наречия с положително значение, както и ограничен брой синтактични модели (вж. Мейнс и Улфсън/Manes and Wolfson 1981). В цитираното по-горе изследване Мейнс и Улфсън привеждат данни в подкрепа на тезата за липсата на лексикално разнообразие и синтактична вариативност на комплиментите в американския английски. В 80% от примерите в техния корпус положителната оценка на адресанта е изразена чрез прилагателно име, а в 16% – чрез глагол, като в две трети от комплиментите, съдържащи прилагателни, са използвани *nice, good, beautiful, pretty* и *great*, а в 86% от „глаголните“ комплименти се срещат *like* и *love*. В същото време 53,6% от примерите следват само три синтактични модела: 1) NP is/looks (really) ADJ; 2) I (really) like/love NP; 3) PRO is (really) (a) ADJ NP¹¹. Тази изненадваща според авторките еднотипност на комплиментите позволява „адаптирането им с минимално усилие към широк спектър от ситуации, в които се изисква или се препоръчва положителен коментар“ (Мейнс и Улфсън/Manes and Wolfson 1981, 123).

В рамките на теоретичния модел, който използват, и с оглед на целите, които си поставят, Мейнс и Улфсън закономерно не претендират за универсална валидност на наблюденията си. Поради това не е изненадващо, че в рамките на други културни общности, при това също носители на английския език, ситуацията е различна. Съпоставяйки английската и руската лингвокултура, Ларина обръща внимание на факта, че в оценъчните си изказвания (вкл. в комплиментите) англичаните използват голямо количество разнообразни прилагателни имена (с най-висока честота сред тях се отличава *lovely*, но наред с него се употребяват *great, excellent, perfect, gorgeous, wonderful, brilliant, superb, fantastic, fabulous, marvelous, divine, ravishing, stunning* и др.). Както беше посочено, те се отличават с различна степен на десемантизация и се определят като фатически емотиви.

Тезата за еднообразието на комплиментите както на семантично, така и на синтактично равнище опровергава и Сифиану. Тя убедително показва, че с такова еднообразие се отличават единствено т.нар *рутинни комплименти*, чиято основна функция е да отговорят на социалните очаквания на участниците в общуването. От друга страна, в много култури, вкл. и в българската, по-високо ценени са *нерутинните комплименти*, които се отличават с оригиналност и разнообразие както по отношение на поводите, така и на използваните езикови средства:

¹¹ Авторките достигат и до още по-голяма степен на обобщение, като обединяват посочените семантични и синтактични характеристики и представят два основни модела на комплиментите в американския английски: *I really like NP* и *NP looks nice* (Мейнс и Улфсън/Manes and Wolfson 1981, 123).

Жената рак, това е вътрешно вълшебство!

Моят комплимент за теб е, че само в твое присъствие не мога да говоря. Опитите да го правя са нечленоразделни и смешни. И затова мълча. Като в катедрала.

Нерутинни комплименти се срещат не само (дори не главно) в случаите, в които адресантът се чувства „социално задължен“ да покаже, че „одобрява“ фрагмент от личната сфера на своя събеседник. В психологически план решаваща за възприемането им и реакцията на реципиента е неговата оценка по отношение на искреността на комплимента.

В съвременния български език изказванията, които попадат в ядрото на категорията *комплимент*, съдържат поне една опорна дума или израз с положителна семантика. С най-висока честота се отличават прилагателните имена, но комплиментите могат да включват също така наречия, съществителни, глаголи, междуметия, частици или комбинация от изброените части на речта:

Еее, колко яки кецове!

Супер е!

Направо жестоко!

Иване, много си надобрял!

Ехаа!

Ох, милото то, какъв е хубавец! И елегантен, и грациозен!

Висока оценка по отношение на критерия *оригиналност* получават комплиментите, включващи различни видове преносни значения, сравнения, деминутиви, разговорни думи и изрази:

Я, Зори, каква хубава нова глава имаш!

Изглеждаш по-свежа от утринна роса!

Здрасти, Жоре! Много ти е широко тук! И хубаво, и светличко!

Веси, много си фешън с тая рокля!

Подобни комплименти са важен смислово-структурен елемент на неформалното общуване, което често приема формата на езикова игра.

Важен, макар и незадължителен структурен елемент на комплиментите са интензификаторите – езикови средства, които повишават илокутивната сила на изказването¹². Функцията на интензификатори най-често изпълняват различни видове наречия, частици и междуметия (*колко, много, колко много, страшно, страхотно, адски, жестоко, ей, хей, брей, ах, ех, уха* и т.н.)¹³, като повишаването на илокутивната сила при комплиментите е свързано с усиляването на положителната оценка, която съдържа изказването. Любопитно е, че (както се вижда от примера *Ехаа!* по-горе) интензификаторите може самостоятелно да функционират като комплимент, като в подобни случаи единствено ситуационният контекст позволява адекватна интерпретация на изказването.

¹² Наред с термина *интензификатор* в лингвистичната литература се срещат и описателни названия – срв. напр. *модални разширения, илокутивно съществени допълнения* (Ратмайр/Rathmayr 2003, 85, 88).

¹³ В писмен текст (преди всичко при неформално общуване в интернет) като интензификатори се използват и различни емотикони.

Макар и по-рядко, интензифицирането на оценката се осъществява чрез използването на прилагателни и/или наречия в сравнителна или в превъзходна степен:

*Ти си **по-привлекателна** от всички жени в този филм.*

*Това е **най-хубавият** подарък, който съм получавал!*

***Най-яко** е, когато се спускаме заедно!*

Превъзходната степен се определя от някои изследователи като „стандартно средство за изразяване на крайни оценки“ (Бах, Харниш/Bach, Harnish 1982, 67). В този смисъл използването ѝ при отправянето на комплимент е в „синхрон“ с отбелязаната по-горе тенденция към хиперболизиране на положителната оценка от страна на адресанта. Затова на пръв поглед относително ниската честота на прилагателните в превъзходна степен не само в комплиментите в български, но също така в гръцки и в американския английски (вж. Мейнс и Улфсън/Manes and Wolfson 1981; Сифиану/Sifianou 2001) е по-скоро изненадваща. Обяснението на тази закономерност може да бъде потърсено в психологически план. За да бъде успешна употребата на комплимент, т.е. за да постигне адресантът желан перлокутивен ефект, е необходимо да бъде намерен точния баланс между искреност и преувеличение на оценката. Използвайки прилагателни и наречия в основната им форма, както и други части на речта (като ги съчетава или не с интензификатори), адресантът може до голяма степен да „контролира“ илокутивната сила на изказването. Когато включи в комплимент си суперлативни форми, той, така да се каже, губи този контрол. Крайната оценка, която те изразяват, може лесно да наруши нужния прагматичен баланс на изказването „в полза“ на преувеличението и да породни съмнения относно искреността на говорещия. В същото време суперлативната семантика е в основата на иронични комплименти в общуването между близки събеседници, искреността между които по начало не се поставя под съмнение и именно поради това може да бъде „показно пренебрегната“ на езиково равнище:

*– Това е **най-добрата** леца на всички времена!*

*– **Разбира се!** Кой друг ще я сготви, ако не аз.*

От позициите на прагматиката особен интерес представляват комплиментите, които не съдържат опорна дума или израз с положителна семантика.

При тях положителната оценка най-често е резултат от контекстовото взаимодействие на езиковите единици. В много случаи решаващи се оказват и извънезиковите фактори, които влияят на смисъла и интерпретацията на изказването. В следващите примери маркираните изрази добиват положително значение в контекста на речевия акт и го „превърщат“ в комплимент:

*Имаш очи **като на котка**.*

*Всички в нашата стая имат на бюрата си **тази таблица**.*

*Ще кажа само: искам още **пет парчета** от тази торта!*

Внимание заслужават и езиковите реализации на комплиментите, при които се използва самото название на речевия акт, като трябва да се отбележи, че то почти винаги е в множествено число:

Първият ти опит е повече от сполучлив, моите комплименти!

Петя, чудесни питки. Видях в блога ти и други неща, които си заслужава човек да опита. Complimenti!

Петър, комплименти за теб!

Наблюденията показват, че този модел се среща още през Възраждането и следователно може да бъде определен като устойчив от диахронна гледна точка:

Владиков (към Македонски). Македонски, моите комплименти, ти произведе най-силно впечатление и обра лаврите¹⁴.

В български, подобно на други езици, като гръцки и руски, липсва еквивалент на английския глагол *to compliment*, който, макар и рядко, се употребява като перформатив. За сметка на това съществителното *комплимент* се използва за описание на речевия акт в съчетания като *правя комплимент, получавам комплимент, изпросвам си комплимент, разменяме си комплименти* и др. Любопитен от семантична и прагматична гледна точка е и „негативният“ фразеологизъм *Това не е комплимент*. Според Сифиану адресантът го използва, когато „чувства, че трябва да подсили положителния си коментар и да бъде сигурен, че изказването му няма да бъде възприето като ласкателство, както и с цел да постигне баланс между искреност и приписваната на комплиментите вътрешноприсъща неискреност“ (Сифиану/Sifianou 2001, 3). Към разсъжденията на Сифиану може да се добави, че поне що се отнася до българските комуникативни норми, изразът *Това не е комплимент* (и контекстовите му синоними *Това е (самата) истина; Това е вярно* и под.) се срещат най-вече когато между събеседниците е налице социална дистанция и съответно искреността/неискреността във вербалното и невербалното поведение е необходимо да бъдат „договаряни“:

Смятам, че направихте нещо изключително за България! И това не е комплимент!

6. Отговори на комплименти

Сред носителите на езика в голяма степен се е наложило схващането, че комплиментът е изказване, което включва дума или израз с положителна семантика, чиято цел е изразяването на одобрение (положителна оценка) към адресата (вкл. негови качества, постижения и т.н.). От друга страна, в съвременната лингвистична прагматика комплиментите се осмислят и описват като диалогово единство, което освен „същинския“ комплимент включва и реакцията на реципиента. Показателно в този смисъл е становището на Стоянова, според която „истинската същност на комплиментите надхвърля отделната реплика и се реализира в диалогова последователност“ (Стоянова/Stoyanova 2006, 1). Сходна е и позицията на Сифиану, която не само потвърждава структурната и смислова неделимост на комплиментите и неговия отговор, но изтъква, че в редица случаи именно вербалната (по-рядко невербалната) реакция на реципиента е основание предходното изказване да се определи като комплимент (вж. Сифиану/Sifianou 2001).

¹⁴ Примерът е от „Хъшове“ на Ив. Вазов.

Между изследователите съществуват както сходства, така и различия по въпроса какви са възможните реакции към отправения от адресанта комплимент и как те могат да бъдат описани и класифицирани.

Две системи за описание на реакциите

За класическа по темата се смята работата на А. Померанц от 1978 г., в която за първи път системно и изчерпателно са представени отговорите на комплименти в американския английски. Авторката разглежда комплиментите, от една страна, като „подкрепящи“ действия¹⁵ (supportive actions) и от друга – като оценки (assessments). В съответствие с това деление са разграничават и отговорите на реципиента. По отношение на подкрепата неговата реакция може да бъде *приемане* или *отхвърляне*. Що се отнася до дадената чрез комплимента оценка, той може да изрази *съгласие* или *несъгласие* с нея.

Приемането на комплимента се изразява чрез „знаци за признателност“ (appreciation tokens), които се свеждат до изразяването на благодарност чрез повече или по-малко стандартни формули. Основната характеристика на този тип отговори според Померанц е, че те показват разпознаването на „статуса на предходното изказване като комплимент, без да са семантично свързани с неговите специфики“ (Померанц/Pomerantz 1978, 83).

Съгласието с оценката, съдържаща се в комплимента, означава реципиентът да я потвърди по подходящ начин. Потвърждението не може да се осъществи в скълата на *да/не*-отговорите, а трябва оценката да бъде повторена, но не буквално (напр. *Тя е много приятна жена! – И аз я харесвам!*). Прагматичната функция на съгласието, смята Померанц, е „защитата на референта“ в рамките на комуникативната диада.

Освен това между приемането и съгласието има тясна връзка, която се проявява в честото им съчетаване в рамките на отговора на реципиента (напр. *О, беше наистина красиво! – Благодаря ти! И аз си мисля, че беше доста добре!*).

За разлика от други подкрепящи действия, като поканите и предложенията, комплиментите не може да бъдат **отхвърлени** чрез любезен отказ (negated appreciation) като *Не, благодаря* и под. От друга страна, експлицитното отхвърляне на комплимент се възприема като грубост и нарушаване на социалното равновесие в общуването. Затова, когато реципиентът не желае да приеме комплимента, той прибегва до **несъгласие**. То се изразява чрез отговор, който съдържа оценка, различна от тази, изказана в комплимента (напр. *Скъпа, изглеждаш чудесно с тази рокля! – Мислиш ли? Вехтория, сестра ми ми я даде*¹⁶).

Изказването на съгласие или несъгласие с отправения комплимент е свързано и с други комуникативни рискове. И в двата случая, но особено при изра-

¹⁵ Като такива се определят също предложенията, поканите и т.н. (вж. Померанц/Pomerantz 1978).

¹⁶ Примерът е на Померанц.

звяването на съгласие реципиентът имплицитно включва в отговора си и самопохвала. А тъй като избягването на самопохвалата е основен комуникативно-прагматичен постулат, необходимо е да се намерят механизми за прилагането му. Решението, което предлага Померанц, е в две посоки – минимизиране на похвалата (1) и „пренасочване“ на комплимент (2). Според нея в първия случай реципиентът може да се съгласи с оценката, дадена в комплимент, като я „понижи“ (напр. *Страхотна сделка е тази плоча! – Не е зле, обикновено е доста по-скъпа*). При този тип реакция обаче съществува следното важно ограничение: тя е възможна само когато комплиментът не оценява директно събеседника, т.е. когато негов референт са предмети, действия и хора, свързани с него, но не и самият той (назован с второлично местоимение или имплицираща го глаголна форма). Освен това Померанц извежда и тенденция, която е ако не универсална, то поне с много широк обхват: „колкото по-индиректно е похвален реципиентът, т.е. с комплимент, насочен към референт, който може да бъде изолиран като външен спрямо него, толкова по-вероятно е той да изрази съгласие“ (Померанц/Pomerantz 1978, 97).

Чрез понижаването на оценката, съдържащата се в комплимент, може да се изрази и несъгласие, когато реципиентът я определи като прекомерно висока (напр. *Ей, много си отслабнала! – Е, не чак толкова много*). Несъгласието в подобни случаи се въвежда с маркери като *не, не чак, не толкова, само* и др.

Пренасочването на комплимент е вторият начин за избягване на самопохвалата, до който може да прибегне адресатът. Комплиментът може да бъде пренасочен към предмет или към трето лице (напр. *Страхотна готвачка си! – Всъщност продуктите са пресни и в рецептата всичко е много добре обяснено*), но най-често се „връща“ към адресанта (напр. *Добре изглеждаш! – О, и ти не падаш по-долу!*). Според Померанц връщането на комплимент се използва за изразяване на съгласие с получената положителна оценка.

В заключителната част на изследването си Померанц прави интересни наблюдения относно честотата и мястото на видовете отговори на комплимент в рамките на диалога, като отчита и влиянието на някои прагматични променливи. Така например според нея връщането на комплимент е типично за началото и края на общуването. Отговорите, които съдържат знак за признателност, са най-чести, когато участниците в общуването са „асиметрично свързани с референта на комплимент“ (Померанц/Pomerantz 1978, 107). Освен това тези отговори преобладават и когато референт на комплимент е самият реципиент.

Извън системата

Опирайки се на класификацията на Померанц, Р. Хърбърт я детайлизира и допълва, като включва типове реакции, които липсват в нея. Такива са например „коментарите с препратки“ (comment history) (напр. *Страхотен екип! – Взех го за пътуването до Аризона*¹⁷), задаването на въпрос, смяната

¹⁷ Примерът е на Хърбърт.

на темата, интерпретацията на комплиментата като молба. Последната реакция всъщност показва, че „съзнателно или не, комплиментът, отправен от говорещия, е интерпретиран като нещо различно от комплимент... Най-често адресатът „чува“ комплиментата като молба“ (Хърбърт/Herbert 1989, 17). В класификацията на Хърбърт тази реакция е извън системата на отговорите, групирани по признака *изразяване на съгласие/несъгласие*.

Въпросът за интерпретацията на комплиментите като индиректни молби разглежда и Сифиану. Въпреки че такава интерпретация според нея не е културна норма за гърците, „не е рядкост отправителят на комплиментата да получи като подарък „похваления“ предмет“ (Сифиану/Sifianou 2001, 15). Сифиану прави уточнението, че адресатът по начало не се чувства социално задължен да предложи предмета, обект на комплимент, така че, ако го направи, това е по-скоро „лично решение да реагира по този начин в специфичен контекст“ (Сифиану/Sifianou 2001, 15). Под „специфичен контекст“ тук трябва да се разбира преди всичко общуването между близки и приятели, тъй като именно тогава една от водещите цели на говорещия е да „задоволи“ нуждите на позитивния образ на адресата, в случая чрез споделяне/даряване. И въпреки че най-често не става дума за подаряване на скъпи предмети, подобно поведение потвърждава наблюденията на Лийч, че средиземноморските култури отдават голямо значение на *максимата за великодушие* (вж. Лийч/Leech 1983).

Френският модел

Детайлна класификация на реакциите на адресата при получаване на комплимент прави и К. Кербра-Орекиони. Най-напред тя разделя отговорите на положителни и отрицателни. В рамките на всяка от тези две групи в съответствие с предложения от нея семантично-прагматичен модел на комплиментата (вж. Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchioni 1987) се отделят **твърдение (асерция)** и **отговор на „словесния подарък“**. За положителните отговори твърдението е под формата на съгласие и се изразява чрез варианти на фразата „Вярно е“ (напр. *Страхотни ботуши! – Не са лоши, нали?*). Според Кербра-Орекиони този тип отговор е рядък, т.е. маркиран, във френски и може дори да бъде поставен на „границата на нормалното“. В рамките на положителната скала на реакциите отговорът на „подаръка“ е приемането – чрез различни варианти на изказването на благодарност, както и на отговори, които може да бъдат интерпретираны като изразяване на благодарност, като „Много сте любезен“, „Много мило от Ваша страна“ и под. Реакциите, които може да бъдат отнесени към тази група, също не са често срещани във френски, особено в сравнение с отговора *Thank you* в САЩ. Някои от информантите на Кербра-Орекиони дори ги определят като „откровено неуместни“.

За отрицателните отговори на комплиментите твърдението закономерно се изразява чрез несъгласие, което може да бъде повече или по-малко категорично или нюансирано. Тук се включват различните форми на омаловажаване/отричане на качествата на обекта на комплиментата (напр. *Имаш хубава рокля! – О, не! Това си е чист парцал!; Страхотен изглед имате!*

– *О, това е просто изглед!*¹⁸), като данните на Кербра-Орекиони показват, че това е една от най-честите реакции при получаване на комплимент сред французите. Често несъгласието е и косвена подкана за препотвърждаване на комплиментата, като може да се стигне до „цикъл от преговори“, в който се редуват ритуални похвали и отрицания – явление, особено характерно за японската култура. Отрицателният отговор на „подаръка“, макар и рядко срещан, все пак е регистриран от Кербра-Орекиони (напр. *Можееш да си запазиш комплиментите!*; *Нищо не съм ти искал/а!* и под.). Той се възприема като сериозна обида и „силно маркирано поведение“, което нарушава социалните конвенции на учтивостта.

Кербра-Орекиони допълва наблюденията си със следното важно уточнение: невинаги е възможно категорично да се определи дали отговорът на комплиментата е положителен, или отрицателен, особено при липсата на по-широк контекст. Всъщност най-често реакциите на реципиента се разполагат в зоната, определена от Померанц като междинна (*in-betweenness*). Тази зона включва резервираното приемане, смекченото съгласие/несъгласие и под. Нейтрализирането на опозицията *позитивна – негативна (реакция)* е още по-осезаемо, когато отговорът е даден чрез невербални средства – мимика, жест и др.

Трудността при описанието на отговорите на комплиментата е свързана и с факта, че често те са положителни или отрицателни само на имплицитно равнище, а експлицитно чрез тях се реализира друг речев акт. Към групата на „имплицитните отговори“ спадат пренасочването на комплиментата (напр. *Страхотна рокля, скъпа! – Добър дизайнер, скъпи!*), връщането на комплиментата (напр. *Изглеждаш много добре! – И ти така!*), експлицитното искане за потвърждаване на комплиментата (*Много ти отива късо, да знаеш! – Мислиш ли наистина?*), изразяването на съмнение относно искреността на комплиментата (напр. *Направо си трепач днес! – На всички така казваш!*), „инфравербалните“ реакции (възклицание, смях, въздишка и т.н., съчетани най-често с различни мимики и жестове), стратегиите за избягване на директен отговор – метакомуникативно изказване (напр. *Това е комплимент, ако не се лъжа?*), шеговитият отговор (*Ей, направо свети тук! – Викат ми мистър Пропър!*), изтъкването на неуместността на комплиментата (*Прекрасна си! – Без шеги, ако обичаш!*) и т.н.

Българските комуникативни норми при отговор на комплимент

Отговорите на комплименти в български споделят много от посочените особености, като имат и своя специфика. Системно и непротиворечиво българските отговори са описани (в съпоставка с английски и полски) от Стоянова (вж. Стоянова/Stoyanova 2006). Като се опира на класификацията на Померанц, тя разделя реакциите на реципиентите на пет групи, първата от които съдържа пет варианта:

¹⁸ Примерите са на Кербра-Орекиони.

1. Приемане на комплиментата
 - 1.1. Благодарност: оценяване на комплиментата без отношение към семантиката на похвалата
 - 1.2. Съгласие, разширено с коментар
 - 1.3. Увеличаване на похвалата
 - 1.4. Приемане с колебания и „обезличаване“ на похвалата чрез обяснения
 - 1.5. Трансфер: връщане на похвалата или пренасочването ѝ
2. Несъгласие: деградиране на обекта на похвалата
3. Отхвърляне на похвалата
4. Игнориране на комплиментата, смяна на темата
5. Демонстрация на преувеличено висока оценка на похвалата, изразена чрез комплиментата.

Основната цел в изследването на Стоянова е междуезиковата съпоставка, чрез която се открояват межкултурни сходства и различия. Спецификата на българските комуникативни стратегии при отправянето/отговора на комплимент е свързана с ограниченото използване на стратегията *Игнориране на комплиментата, смяна на темата*, като в същото време стратегията *Демонстрация на преувеличено висока оценка на похвалата, изразена чрез комплиментата* е регистрирана само в българските отговори. В примера на Стоянова тя се реализира чрез обещание на реципиента да почерпи в отговор на получен комплимент. Това обещание, както знае „всеки носител на българска лингвистична и етнокултурна компетентност“, е единствено вербален жест, който „маркира преувеличената оценка на похвалата, изразена чрез комплиментата“ (Стойнова/Stoyanova 2006, 13).

Въз основа на направените наблюдения Стоянова обвързва комплиментата и неговия отговор с понятието *стил на общуване*. Тя определя българския комуникативен стил с понятието *involvement-stressing approach – подход, подчертаващ ангажираността*. Това е стил, който се характеризира с „висока степен на взаимна ангажираност и е типичен за етноси, проникнати от идеята за егалитаризъм, към които принадлежи и българската социокултурна общност“ (Стойнова/Stoyanova 2006, 13).

Цитираната работа на Стоянова очертава перспективи на анализа, които заслужават внимание и изследователско усилие. Освен това отговорите на комплиментите в български трябва да бъдат разгледани и в рамките на представените по-горе теоретични модели.

В събрания за целите на изследването корпус са регистрирани всички видове отговори на комплименти, представени в работите на Померанц, Кербра-Орекиони и Сифиану. Особено привлекателна изглежда възможността от корпуса да се извлекат данни за честотата на отговорите, които да послужат като основа за формулирането на изводи с етнокултурна насоченост. За да бъдат направени надеждни и убедителни заключения в тази посока обаче, е необходимо да бъде отчетено влиянието и на един често пренебрегван от изследователи фактор – **социалната дистанция между събеседниците**.

Особености на българските отговори

1. Изказване на благодарност

Отправянето на комплимент може да означава преди всичко следване на социалните конвенции от страна на адресанта. Това може да бъде водещата мотивация и при реакцията на реципиента, **особено при наличието на социална дистанция**. В този смисъл изказването на благодарност, т.е. приемането на словесния подарък, е израз на стремежа да се поддържат социалното равновесие и доброжелателните отношения между събеседниците. Изглежда, в българската култура това се възприема като по-важно в социален план от споделянето на оценки, вкусове, възгледи и т.н. По тази причина благодарността е **прототипен отговор на комплимент** в български. Тя е доминираща особено при неспонтанно езиково поведение (напр. при анкети), тъй като в съзнанието на носителите на езика отхвърлянето на подаръка представлява сериозно нарушение на нормите на учтивостта като регулатор на социалните отношения.

Перформативът *Благодаря!* (придружен или не от различни интензификатори) е най-често използваната етикетна формула за изразяване на благодарност **при наличието на социална дистанция** между събеседниците. Поради това не е изненадващо, че *Благодаря!* е най-често срещаният отговор на комплимент, когато комуникативното намерение на адресата е да покаже, че приема словесния подарък на адресанта:

- *Красив маникюр си си направила.*
- *Благодаря!*

По-рядко благодарност се изразява с формулата *Мерси!* или с други разговорни варианти:

- *Страхотно ти стои това палто!*
- *Мерси!*

Независимо от използваната формула в повечето случаи благодарността се интензифицира:

- *Муцка, имаш много хубава прическа!*
- *О, благодаря ти!*

и/или се допълва, като отговорът на реципиента може да включва:

(1) връщане на комплимент:

– *Ако ми позволиш един комплимент – много свежо изглеждаш, не знам с колко години подмладен!*

– *Благодаря, ти също! Ти си си млада.*

(2) различни обяснения и/или релевантна за контекста информация:

- *Ухаеш божествено!*
- *Благодаря! Вчера си купих парфюма.*

– *Ау, жестоко е това сако!*

– *О, мерси! От секънд хенд е, но е като ново.*

(3) „Предписание“ към собственото поведение:

– *С къдрава коса изглеждаш удивително!*

– *Мерси! Трябва по-често да ходя на фризьор.*

Към изразяването на благодарност като тип реакция може да бъдат причислени и отговори като *Много си/сте любезен!*, *Много мило от твоя/ваша*

страна! и др., които не съдържат експлицитна благодарност, но показват, че реципиентът приема словесния подарък на адресата¹⁹:

– *И умна, и красива!*

– *Караи ме да се чувствам прекрасно.*

Внимание заслужава и едно рядко обсъждано социо-прагматично противоречие, свързано с комплиментите и благодарностите. Отправянето на комплимент по начало се свързва със стремежа към създаване (или потвърждаване) на солидарност между събеседниците. От друга страна, изказването на благодарност в редица ситуации може да се интерпретира като „дистанциращо средство“ или най-малкото като недостатъчно силен знак за позитивна учтивост: „в повечето традиционни американски семейства се смята за неуместно съпругът и децата да благодарят на съпругата/майката, че готви за тях, тъй като това се смята за част от нейните задължения, докато даването на положителна оценка чрез комплимент е „добре дошло“ и се оценява като по-подходящо“ (Сифиану/Sifianou 2001, 4).

В български това „дистанциращо“ социално значение на благодарността се запазва в някаква степен и извън ситуациите на „конкуренция“ между благодарност и комплимент. Поради това отговорът *Благодаря!* (особено, когато не е разширен с интензификатори и/или други речеви актове) при получаване на комплимент може да означава също така дистанциране и отхвърляне на солидарността като рамка на социалните отношения между събеседниците.

2. Съгласие

В съвременната социолингвистика е общоприето схващането, че с намаляването на социалната дистанция между събеседниците се усилва действието на прагматичния императив за изразяване на солидарност. Именно това е причината при наличието на минимална дистанция в български преобладаващият отговор на комплимент да бъде **изразяването на съгласие** – потвърждаването на положителната оценка, дадена от адресанта, е един от основните начини за заявяване на общи вкусове, интереси, възгледи, ценности, т.е. на солидарност. Подобно потвърждаване е изцяло „в границите на нормалното“, ако перифразираме Кербра-Орекиони. То е дори желано и очаквано в общуването между близки и приятели, като съществуват различни стратегии, чрез които може да бъде осъществено:

1. Адресатът може да се присъедини към оценката, дадена от адресанта, чрез перифраза на комплимент (обикновено без да се назовава референтът, тъй като е ясен от контекста) или чрез повтаряне на част/части от него (най-често на думата с положителна семантика или на интензификатора):

– *Ей, страшни са тия ски!*

– *И мен ме кефят.*

– *Надобрял си доста!*

– *Еми надобрял съм, здраво тренирам!*

¹⁹ Сrv. и позицията на Кербра-Орекиони (вж. Кербра-Орекиони/Kerbrat-Orecchi-
oni 1987, 18).

– *Много хубава поличка!*

– *Много.*

2. Често срещана стратегия е и реторичното искане за потвърждаване на комплимента:

– *Ваня, уникален танц направи!*

– *Получи се, нали?*

3. Адресатът може да изрази съгласието си имплицитно чрез реплика, която извън контекста не е релевантен отговор на комплимента:

– *Добър е тоя пуловер!*

– *Аха, цяла зима не го свалям.*

3. Отхвърляне

В българската култура статутът на отхвърлянето като реакция на адреса на комплимента е подобен на статута му във френската и американската култура – то се възприема като неучтиво и в значителна степен променя рамката на общуването, като изключва търсенето/поддържането на солидарност в отношенията между събеседниците. Това може да се случи, ако адресатът е в отчетливо по-висока йерархична позиция – чрез отхвърлянето на комплимента той заявява, че властовото измерение е водещо в отношенията му с адресанта. В йерархично немаркирани ситуации отхвърлянето на словесния подарък е знак, че адресатът не желае да започне или да продължи общуването.

4. Несъгласие

Изразяването на несъгласие с оценката, съдържаща се в комплимента, е преди всичко ритуално действие, чийто императив е максимата за скромност: „Минимално отправяй похвали към себе си; Максимално пренебрегвай себе си“ (Лийч/Leech 1983, 132).

Въпреки че в българската култура тази максима няма тежестта, която има например в японската, в редица комуникативни ситуации (особено при наличието на социална дистанция между събеседниците) тя влияе при избора на речева стратегия от страна на адресата. Поради това несъгласието е типичен и често срещан отговор на комплимента, като за разлика от отхвърлянето не се възприема като проява на неучтивост и/или враждебност. Освен това колкото по-преувеличена е според адресата положителната оценка, изразена в комплимента, толкова по-вероятно е тя да бъде „понижена“.

Адресатът по правило не изразява несъгласието си категорично, определяйки дадената от адресанта оценка чрез различни варианти на твърдението *Не е вярно*. Обичайно той прибегва до една от следните стратегии:

1. Омаловажаване на достойнствата на обекта на комплимента чрез минимизиране на положителната оценка:

– *Направо си се стопила, мале!*

– *Е ти пък! Свалила съм три-четири килца.*

– *Леле, каква маса! Цял ден си готвила сигурно!*

– *Ами, за един час направих всичко. То месото си беше мариновано. И една салата нарязан – това е.*

2. Пренасочването на похвалата:

– *Ау, как е светнало всичко!*

– ***Не съм аз, а новата прахосмукачка! Лека е, а и много силно смуче.***

– *Брей, каква джунгла си отгледала! Как го правиш?*

– *О, от слънцето е. Много им е добре в тоя ъгъл и бързо пораснаха.*

5. Други отговори

В съставения за целите на изследването корпус са регистрирани и отговори, които не се вметват в скалите приемане – отхвърляне и съгласие – несъгласие. Сред тези отговори на първо място внимание заслужава връщането на комплимент. То може да се определи като реципрочно действие (подобно на връщането на поздрава), при което адресатът дава положителна оценка на същия атрибут/качество/постижение и т.н. на адресанта, за което (който) е получил такава оценка:

– *Имаш най-чаровната усмивка, която някога съм виждала!*

– ***И твоята усмивка озарява лицето ти!***

– *Много по-различна си от всички жени, с които съм излизал!*

– ***И ти си забележителен!***

Освен връщането на комплимент в корпуса се срещат и други типове отговори, които са извън описаните скали (вж. по-горе класификацията на Кербра-Орекиони) – експлицитно искане за потвърждаване на комплимент, изразяване на съмнение относно искреността на комплимент, избягване на директен отговор, невербални реакции. В тази група трябва да се включи и една неотбелязана от изследователите реакция – мълчанието. Макар и рядко, може да не последва никакъв отговор на комплимент от страна на реципиента. Мълчанието му може да означава отхвърляне и нежелание да продължи общуването. В други случаи обаче то е израз на смущение и на неспособност да се прецени какъв е най-подходящият отговор. Това се случва най-вече когато полученият комплимент е неочакван, като не трябва да се пренебрегват и индивидуалните психологически характеристики на адресата – напр. позатворен характер, липса на комуникативен опит и т.н.

7. Заключение

В съвременния български език съществуват както прототипни, така и непрототипни членове на категорията *комплимент*. За определянето на нейния обхват особено важно е разграничаването на комплиментите от речеви актове като похвалата, ласкателството и поздравлението, което може да бъде направено посредством набор от функционално-семантични и прагматични диференциални признаци.

„Запазеното място“ на комплиментите в общуването се определя от принадлежността им към средствата за изразяване на позитивна учтивост. Оттук произтича и разбирането за комплимент като „словесен подарък“, чрез който в българския културен сценарий говорещият изразява доброжелателното

си отношение към своя събеседник и се стреми да изгради или да препотвърди солидарността като рамка на комуникацията. Наред с това комплиментите се оказват „деликатна материя“, тъй като по правило се отнасят до предмети, качества и лица, които принадлежат към личната сфера на реципиента. Във вътрешната йерархия на тази сфера намира обяснение и фактът, че в българското комуникативно пространство най-чести са комплиментите, свързани с външния вид на адресата, но в същото време най-високо ценени са комплиментите за проявени нравствени, професионални и естетически качества.

При отправянето на комплимент в български се използват разнообразни езикови средства, като опорните думи и изрази с положителна семантика са широко застъпени, но не и изчерпващи по отношение на лексикалния състав на комплиментите. В тази връзка особен интерес представляват нерутинните комплименти, при които нерядко положителната оценка, дадена от говорещия, е резултат от контекстовото взаимодействие на езиковите единици и/или от действието на извънезикови фактори.

Изненадващо многообразие както по отношение на речевата стратегия на адресата, така и на равнището на езиковата реализация показват и отговорите на комплименти, преди всичко при спонтанно езиково поведение. Това се откроява особено ясно на фона на представата, че доминираща реакция е изказването на благодарност, което всъщност е силно ограничено от социалните параметри на комуникативната ситуация, а в количествен аспект далеч не е най-честотният отговор.

По-нататъшното изследване на културната специфика на комплиментите в съвременния български език е свързано с описанието на съвместната им употреба заедно с речеви актове като похвалите и предложенията, която води до смислова и структурна „интерференция“ на изказванията. Освен това е необходимо да бъдат събрани и анализирани данни за зависимостта между употребата на (различните видове) комплименти и пола на събеседниците. Разрешаването на тези задачи би било приносно за цялостното системно описание на комплиментите, както и за задълбоченото им осмисляне като речев акт, отличаващ се с разнообразни социални и прагматични значения.

Литература

- Апресян 1995:** Апресян, Ю. Личная сфера говорящего. – В: Ю. Апресян. *Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Языки славянской культуры, 1995.
- Карасик 1992:** Карасик, В. *Язык социального статуса*. Москва: Интекс, 1992.
- Ларина 2009:** Ларина, Т. *Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций*. Москва: Языки славянских культур, 2009.
- Леонтьев 1999:** Леонтьев, В. „Похвала“, „Лесть“ и „Комплимент“ в структуре английской языковой личности. Дис. канд. филол. наук. Волгоград, 1999.
- Ратмайр 2003:** Ратмайр, Р. *Прагматика извинения. Сравнительное исследование на материале русского языка и русской культуры*. Москва: Языки славянской культуры, 2003.

- Серебрякова 2003:** Серебрякова, Р. *Национальная специфика речевых актов комплимента и похвалы в русской и английской коммуникативных культурах*: Дис. канд. филол. наук. Воронеж, 2003.
- Стоянова 2006:** Стоянова, Ю. *Тези тѣй опасни комплименти*. – <http://slav.uni-sofia.bg/liliJournal/archive/LiLi3/StojanovaJu.html>
- Трофимова 2008:** Трофимова, Н. *Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ*. Санкт-Петербург: Издательство ВВМ, 2008.
- Федосюк 1997:** Федосюк, М. Исследование средств речевого воздействия и теория речевых жанров. – *Жанры речи*, 1997, 38–42.
- Формановская 1989:** Формановская, Н. *Речевой этикет и культура общения*. Москва: Высшая школа, 1989.

References

- Apresyan 1995:** Apresyan, Yu. Lichnaja sfera govoryashchego [The private sphere of the speaker]. – In: Yu. Apresyan. *Integral'noe opisanie jazyka i sistemnaja leksikografija* [Integral Description of Language and Systematic Lexicography]. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 1995.
- Bach, Harnish 1982:** Bach, K., P. Harnish. *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1982.
- Brown 1990:** Brown, R. Politeness theory: Exemplar and exemplary. – In: *The Legacy of Solomon Asch: Essays in cognition and social psychology*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1990.
- Brown, Levinson 1987:** Brown, P., St. C. Levinson. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge – New York – Port Chester – Melbourne – Sydney: Cambridge University Press, 1987.
- Coulmas 1981:** Coulmas, F. Introduction: Conversational routine. – In: *Conversational Routine: Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*. Edited by F. Coulmas. The Hague: Mouton, 1981, 1–17.
- Fedosjuk 1997:** Fedosjuk, M. Issledovanie sredstv rechevogo vozdejstvia i teorija rechevyh zhanrov [A study of the means of speech influence and the theory of speech genres]. – *Zhanry rechi*, 1997, 1, 38–42.
- Formanovskaya 1989:** Formanovskaya, N. *Rechevoj etiket i kul'tura obshchenia* [Speech Etiquette and Culture of Communication]. Moskva: Vysshaja shkola, 1989.
- Grice 1975:** Grice, H. P. Logic and Conversation. – In: *Syntax and Semantics, vol. 3*. Edited by P. Cole and J. Morgan. New York: Academic Press, 1975, 41–58.
- Herbert 1989:** Herbert, R. The ethnography of English compliments and compliment responses: A contractive sketch. – In: *Contrastive Pragmatics*. Edited by W. Oleksy. Amsterdam: John Benjamins, 1989.
- Holmes 1995:** Holmes, J. *Women, Men and Politeness*. London and New York: Longman, 1995.
- Karasik 1992:** Karasik, V. *Jazyk sotsial'nogo statusa* [The Language of Social Status]. Moskva: Inteks, 1992.
- Kerbrat-Orecchioni 1987:** Kerbrat-Orecchioni, C. La description des échanges en analyse conversationnelle: l'exemple du compliment. – *DRLAV – Revue de Linguistique*, 1987, 36–37, 1–53.
- Kerbrat-Orecchioni 1996:** Kerbrat-Orecchioni, C. *La conversation*. Paris: Seuil, 1996.
- Larina 2009:** Larina, T. *Kategorija veshlivosti i stily kommunikatsii: sopostavlenie anglijskih i russkih lingvokul'turnyh traditsij* [The category of politeness and styles

- of communication: comparison of English and Russian linguacultural traditions]. Moskva: Yazyki slavjanskih kul'tur, 2009.
- Leech 1983:** Leech, G. *Principles of Pragmatics*. London and New York: Longman, 1983.
- Leontiev 1999:** Leontiev, V. „Pohvala“, „Lest“ i „Kompliment“ v strukture anglijskojazykovoj lichnosti [Praise, Flattery and Compliment in the Structure of English Language Personality]. Diss. kand. filol. nauk [PhD thesis in linguistics]. Volgograd.
- Manes and Wolfson 1981:** Manes, J. and N. Wolfson. The compliment formula. – In: *Conversational Routine: Explorations in standardized communication situations and prepattered speech*. Edited by F. Coulmas. The Hague: Mouton, 1981, 116–132.
- Pomerantz 1978:** Pomerantz, A. Compliment responses: Notes on the co-operation of multiple constraints. – In: *Studies in the organization of conversation interaction*. Edited by Jim Schenkein. New York: Academic Press, 1978, 79–112.
- Rathmayr 2003:** Rathmayr, R. *Pragmatika izvinenia. Sravnitel'noe issledovanie na materiale russkogo jazyka i russkoj kul'tury* [Pragmatics apology. A comparative research on a material of Russian language and culture]. Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2003.
- Serebryakova 2003:** Serebryakova, R. *Natsional'naja spetsifika rechevyh aktov komplimenta i pohvaly v russkoj i anglijskoj kommunikativnyh kul'turah* [National Specificity of Speech Acts of Compliment and Praise in Russian and English Communicative Culture]. Diss. kand. filol. nauk [PhD thesis in linguistics]. Voronezh, 2003.
- Sifianou 2001:** Sifianou, M. “Oh! How appropriate!” Compliments and politeness. – In: *Linguistic Politeness across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*. Edited by Arin Bayraktaroglu and Maria Sifianou. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2001, 391–430.
- Stoyanova 2006:** Stoyanova, Yu. *Tezi tay opasni komplimenti* [Those so dangerous compliments]. – <http://slav.uni-sofia.bg/liliJournal/archive/LiLi3/StojanovaJu.html>
- Trofimova 2008:** Trofimova, N. *Ekspressivnye rechevye akty v dialogicheskom diskurse. Semanticheskij, pragmaticheskij, grammaticheskij analiz* [Expressive Speech Acts in Dialogue Discourse. Semantic, pragmatic, grammatical analysis]. Sankt-Peterburg: VVM, 2008.

Гл. ас. д-р Николай Паскалев

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17

1113 София, България

ndymitrov@abv.bg

Assist. Prof. Nikolay Paskalev, PhD

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod bul., bl. 17

1113 Sofia, Bulgaria

ndymitrov@abv.bg